

JOHN JOSEPH

JEZIK I NACIJA

PRVOTNO OBJAVLJENO KAO:

„Language and Nation“ u: *Language and Politics*. Edinburgh:
Edinburgh University Press, 2006.

<http://www.euppublishing.com/>

Prevela: Tena JURIŠIĆ

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

tjurisic1907@gmail.com

1. Oni i mi

U knjizi *Postanka* pisano je da su nakon Velikog potopa Noini potomci naselili cijelu zemlju, „svak idući za svojim jezikom, za svojim obiteljima, u svojim narodima“¹. Judeo-kršćansko-muslimanska tradicija nije ni izbliza jedina koja čvrsto veže pojam jezik uz pojam narod, i koja jeziku daje status posebnoga, kvazibožanskoga sredstva prenošenja značenja i sjećanja neke kulture. *Ipak*, Biblija je najizravniji izvor modernoga (postrenesansnoga) shvaćanja nacije kao skupine ljudi koje povezuje rođenje, jezik i kultura, a koji žive u određenom području.

Europljani, s druge strane, nisu ovako shvaćali pojam nacije prije razdoblja renesanse, kada je pripadnost određenoj religiji postala najvažniji faktor podjele među narodima, dok je dinastička vladavina bila drugi faktor podjele. Feudalizam je bio čvršći i sveobuhvatniji od svih sustava društvenih odnosa koji su uslijedili nakon njega. Pojedinci su osobno odgovarali svojim feudalcima, kao što su bili odgovorni za sebi podređene. S tolikom razinom društvene angažiranosti prostor te simbolične pripadnosti bio je manje važan nego u kasnijim vremenima kad je feudalna društvena hijerarhija polako počela gubiti svoju stabilnost. Pojam *jezik* označavao je prvenstveno latinski jezik, paneuropski jezik sporazumijevanja koji je velikim dijelom bio odvojen od pučkih dijalekata kojima se većina ljudi služila u svakodnevnom životu. Ovi dijalekti nisu bili smatrani *jezicima* niti su imali kakvu veću važnost izvan praktičnih potreba komunikacije, dok je latinski jezik bio sredstvo božanskih rituala i božanske učenosti.

Ono što se promijenilo u vrijeme renesanse bila je činjenica da su, barem u nekim područjima, ljudi čitali ili slušali *Bibliju*. Prije toga, *Sveto pismo* bilo je rezervirano samo za nekolicinu učenih i samo su njihove interpretacije smatrane dovoljno sigurnima za prenošenje puku. Širenjem svijesti o naciji i sponi između jezika i nacije postaje jasno da dijalekti kojima većina govori trebaju biti uzdignuti na razinu jezika, da im se treba proširiti svrha i da trebaju postati kompetentni obavljati funkcije za koje se do tada koristilo latinskim. Težnja za usustavljanjem pojedinih dijalekata u jezike počela se shvaćati kao dužnost pojedine nacije, no imala je i praktičnu (materijalnu) svrhu – povećati prodaju knjiga ljudima koji nisu znali latinski, kao i onima koji su naprosto željeli čitati na svom vlastitom jeziku.

Biblijsko-modernističko shvaćanje jezika i nacije snažno je i danas, unatoč tome što su ga neke teorije oslabile u raznoraznim pokušajima da ga pobiju. Među takvim, opozicijskim, teorijama marksizam u svojim međunarodnim nastojanjima bio je

¹ (Post. 10:5) Začudo, u idućem se poglavlju *Postanka* spominje drugačija tekstualna tradicija i počinje s „Cijela je zemlja imala isti jezik i jednako govorila“, i to prije parabole u kojoj Bog odlučuje „da ih raspe po cijeloj zemlji da jedan drugome jezika ne razumiju“ a da bi ih spriječio da dovrše Babilonsku kulu kojom su željeli doći do Raja.

najplodniji. Ipak, povratak vladavine *nacionalizma* nakon pada istočnoeuropskog komunizma počeo je 1989. i bilo je potrebno samo pet godina da se ljudi podsjetu koliko je komunizam opasan, i to kada su prezagriženi pripadnici srpskoga naroda počinili genocidna nedjela u svrhu etničkog čišćenja svoje zemlje. Nešto istočnije, na Levantu, tenzije između Izraela i susjednih država nastavljaju rasti. Izrael, koji je napokon priznat kao zemlja hebrejskog naroda koji je još u biblijsko doba naseljavao to područje, napokon dobiva pravo na osnivanje vlastite države nakon stoljeća progonstva i dijasporizacije. Tekstualni je autoritet *Knjige postanka* bio takav da je nadvladavao prava svih drugih naroda koji su možda živjeli na tom području u međuvremenu, s podjednako tragičnim posljedicama za Izraelce i Palestince, kao i za njihove susjedne zemlje te, naposljetku, za svijet u cjelini.

Ne iznenađuje dakle podatak da je Izrael tražio legitimaciju svoje nove narodnosti u biblijskoj povezanosti svog jezika i nacije. Hebrejski je jezik bio njegovan kao jezik židovstva u svim svojim središnjim tekstualnim i obrednim očitovanjima, a od kraja devetnaestog stoljeća, u iščekivanju osnivanja cionističke države, male su se zajednice Židova u Europi njime počele aktivno koristiti u govoru i pismu u svakodnevnim, suvremenim temama. Pa ipak, vatrene su se rasprave vodile oko toga ne bi li Izraelcima bilo bolje da prigrlu koji od međunarodnih jezika, poput engleskoga ili arapskoga, ili barem jezik poput jidiša (koji je blizak njemačkome) ili judeošpanjolskoga² koji se govori među imigrantima. No ideološka je i simbolična važnost hebrejskoga prevagnula nad svim ovim praktičnim rješenjima i malo tko bi preispitivao ispravnost ove odluke kad se uzme u obzir njezina važnost u uspostavljanju snažne svijesti o izraelskoj nacionalnosti.

Doduše, valja se zapitati u kojem trenutku *snažna svijest o vlastitoj nacionalnosti* prestaje biti nešto dobro? Odgovor je, dakako, u trenutku kada ona pripadnike određene nacije počne huškati protiv onih koje ti pripadnici ne doživljavaju kao *svoje*. Bitno je pobliže odrediti riječ *doživljavaju* jer se brojni faktori uzimaju u obzir i kriteriji se postrožuju kada se želi negirati nečiji nacionalni identitet, do te razine da praktički ničiji status pripadnosti nekoj naciji više nije potpuno siguran. Njemački su Židovi proglašeni ne-Nijemcima za vrijeme vladavine nacista unatoč tome što su oni i njihovi preci živjeli u Njemačkoj od pamtivijeka³. Amerikanci njemačkoga podrijetla, iako su cijeli život živjeli u Americi, bili su proganjani za vrijeme Prvoga svjetskog rata zato što su govorili njemačkim jezikom⁴, a Amerikance japanskoga podrijetla slali su u zatvore za

2 Myhill, John, *Language in Jewish Society: Towards a New Understanding*, (Clevedon: Multilingual Matters 2004).

3 Hutton, Christopher M, *Linguistics and the Third Reich: Mother-Tongue Fascism, Race and the Science of Language*, (London and New York: Routledge 1999).

4 Ovo uključuje i moju praprabaku, rođenu u Indiani, iako joj inzistiranje na tome da joj se na trijemu vije njemački barjak ne ide u prilog. Njezino je iskustvo bilo dovoljno snažno da prenese kulturno nasljeđe na mene preko majčine strane obitelji, porijeklom iz Alsace i Švicarske, koja se predstavljala kao *Dutch*, od riječi *deutsch*, definirajući se kroz jezik radije nego kroz mjesto iz kojeg dolaze.

vrijeme Drugoga svjetskog rata čak iako su bili veliki poklonici Sjedinjenih Američkih Država. Do 1950-ih godina nijedan član Komunističke partije nije bio *pravi Amerikanac*, a u 1960-ima, dok sam ja odrastao u Michiganu, na mnogim je naljepnicama za automobil pisalo: „Budi Amerikanac – ošišaj se“.

Danas se u svim svjetskim razvijenim zemljama osjeća određena doza netrpeljivosti prema nedavno pristiglim i budućim imigrantima iz nerazvijenijih zemalja, pa čak i prema onima koji u novoj zemlji borave već generacijama. Ponekad i sami stariji imigranti osjećaju prijezir prema onima koji su se doselili nakon njih. U Francuskoj je u vrijeme pisanja ove knjige vlada razmatrala prijedlog zakona koji bi propisivao da sve majke sa svojom djecom moraju govoriti francuski u svome domu. Zakon je bio usmjeren prvenstveno na majke zbog rezultata istraživanja o usvajanju jezika – prema rezultatima istraživanja jezik je kojim govori majka taj koji dijete lakše usvaja, a govorenjem određenoga jezika u vlastitom domu djeci se usađuje osjećaj da je taj jezik *njihov*. Svrha je ovog prijedloga bila ta da se smanji osjećaj otuđenosti prisutan kod djece imigranata, posebice kod onih iz sjeverne Afrike, kao i sprečavanje formiranja njihovih vlastitih podidentiteta koji bi bili potkrijepljeni korištenjem jezika zemalja iz kojih dolaze, i to zbog vladina straha da bi ovakve podskupine mogle dovesti do fragmentacije francuske kulture uopće. Ovaj zakon vjerojatno je neprovediv jer bi propisivanje zakona koji se mora vršiti u domovima uključivalo postavljanje videonadzora, u stilu Orwellova romana *1984*, čime bi se moglo kontrolirati njegovo poštivanje. Popularnost reality showa *Big Brother* možda ovo čini manje nezamislivim nego do prije nekoliko godina. Poanta je u tome da je čak i dobronamjernim ljudima lako prijeći granicu kada se počnu baviti pravima onih kojiima, po njihovu mišljenju, treba pomoć. U slučaju Francuske nema sumnje u to da su kreatori ovoga zakona iskreno zabrinuti za obitelji manjina i žele ih zaštititi čineći sve što je u njihovoj moći da im pomognu uklopiti se u francusko društvo. Što se Francuske tiče, istina je da je u toj zemlji, u većoj mjeri nego igdje drugdje, osoba koja govori narodni jezik prihvaćena kao dio nacije, bez obzira na njezino podrijetlo. Francuska vlada ne gleda na taj slučaj na način kao što se možda čini ljudima izvan Francuske i nekima u Francuskoj: ovo nije pokušaj uskraćivanja prava imigrantima na odabir svoga vlastitog jezika i prava da razviju svoju supkulturu kojom će obogatiti i proširiti značenje pojma *Francuz*, francuska vlada ne pokušava staviti monopol na kontrolu onoga što se može nazvati *francuštinom*, dirajući time u neka temeljna ljudska prava. Ne u zemlji koja je još u osamnaestom stoljeću postala tvorac ideje o ljudskim pravima.

Glavni se problem razvija iz načina na koji nacionalizam kao takav funkcionira. Prema *Teoriji društvenog identiteta*, koju je razvio Henri Tajfel (1919-1982) sa svojim suradnicima u 1970-ima i ranim 1980-ima, nacionalni je identitet, kao i ostali identiteti, „onaj *dio* pojedinačne slike o sebi koja proizlazi iz njegove svijesti o pripadnosti određenoj društvenoj skupini (ili skupinama) kao i iz vrijednosti i emocionalne važnosti

koje se s tom skupinom povezuju⁵. Ona društvena skupina čijim se članom osjećamo naša je *unutarnja skupina*; sve one koje ne smatramo članovima te skupine percipiramo kao članove *vanjske skupine* koja ne mora nužno predstavljati Drugoga nego također i Prijetnju, Neprijatelja. Iako bi svi razumni ljudi po pravilu trebali biti protiv predrasuda i protiv ugnjetavanja manjinskog Drugoga, treba zapamtiti da se takve predrasude rađaju istim postupcima kojima se gradi nacionalni identitet.

Nacionalni identitet u svom najekstremnijem obliku može postati sredstvo ugnjetavanja, ali se u određenim granicama smatra pozitivnom silom koja pomaže ljudima u samoidentifikaciji pružajući im sigurnost i sprečavajući osjećaj otuđenosti od drugih. Budući da su jezik i nacija konceptualno vrlo bliski, ne čudi podatak da politika izbora jezika (o kojoj se govori u idućem poglavlju) rijetko ovisi čisto o kriteriju *funkcionalnosti*, što znači da bi jezik bio razumljiv širem području. Simbolična i emocionalna dimenzija nacionalnog identiteta ovdje igraju presudnu ulogu i jezične politike koje ih ignoriraju pokazuju se naposljetku disfunkcionalnima.

2. ŠTO JEST, A ŠTO NIJE JEZIK

Njemački akademik i član Nacističke stranke Heinz Kloss (1904-1987) provodio je detaljna istraživanja o anglofonim zemljama, posebice o SAD-u, kao dio Hitlerova plana za postupno osvajanje tih zemalja. Nakon rata Kloss je prepravio neka od tih istraživanja u prvu masovnu studiju modernih njemačkih *jezika kulture, Kultursprachen*, koji su u engleskom jeziku poznatiji i kao književni ili standardni jezici. Model koji je Kloss predstavio 1952. godine (i potvrdio 1967. te 1978. godine) naišao je na odobravanje sa svih strana. Prema tom modelu, ako određeni dijalekt želi da ga se prepoznaje kao jezik sa svojim vlastitim pravima, mora zadovoljiti sljedeća dva kriterija.

Prvi kriterij je ono što Kloss naziva *Abstand, odstojanje*, što označava ideju da određeni dijalekt mora biti dovoljno različit u jezičnom smislu od bilo kojeg već prepoznatog jezika – u suprotnom će biti smatran dijalektom istoga. Ako struktura jezika nije dovoljno različita, dijalekt neće biti prepoznat kao zaseban jezik. Nadalje pak, dijalekt mora proći kroz postupak koji je ujedno i Klossov drugi kriterij, a to je *Ausbau, izgradnja*, što podrazumijeva određenu količinu literarne produkcije koja treba biti izvedena na tom dijalektu, s popratnim razrađenim učincima koje takva produkcija ima, uključujući i posuđivanje naučenih riječi dijalekta (i ponekad sintaktičkog ustroja) i barem određenu dozu standardizacije pravopisa i gramatike.

Ni jezična posebnost ni produkcija same za sebe nisu dovoljne da neki dijalekt

---

5 Tajfel, Henri, „Social categorization, social identity and social comparison“, u: *Differentiation between Social Groups: Studies in the Social Psychology of Intergroup Relations*, Henri Tajfel ur, (London: Academic Press, 1978), 61–76.

stekne status *jezika* – oba kriterija moraju biti prisutna, iako nema točno određenog praga koji se mora zadovoljiti. Kineski su *dijalekti* najbolji primjer za nedostatnost kriterija različitosti za uzdizanje dijalekta na razinu jezika. Razlike u strukturi dijalekata mogu se usporediti s razlikama među jezicima u skupini germanskih jezika (engleski, njemački, danski, švedski, itd), a ipak su zbog kriterija produkcije germanski jezici prepoznati kao različiti jezici unutar skupine, dok se skupine kineskih dijalekata smatraju jednim jezikom. Strukturalisti na to, međutim, ne gledaju tako. Prema bazi podataka Ljetnog instituta lingvističkih etnologa (www.ethnologue.com), germanska skupina jezika broji 53 jezika (živa ili mrtva), dok kineski objedinjuje 14 različitih jezika. Tako misli i ugledni lingvist John DeFrancis koji u svojoj knjizi *Kineski jezik: Činjenice i fantazije* (1984) ističe da je najveća fantazija od svih, što se njega tiče, iluzija da postoji samo jedan jedini kineski jezik – a to je iluzija u koju vjeruje više od milijardu izvornih govornika toga jezika.

A ako je zadovoljen kriterij *Ausbaua*, ali ne i *Abstanda*? Ovdje je Kloss morao prihvatiti činjenicu da postoje jezici koji su priznati isključivo zbog ispunjenja drugoga kriterija, za koje je lingvistima jasno da bi trebali biti smatrani jednim jezikom, iako uključene govorne zajednice inzistiraju na njihovoj različitosti. Klasičan je primjer ovog slučaja primjer srpskoga i hrvatskoga jezika, koji se međusobno podudaraju u velikoj mjeri, a razlike su među njima usporedive prije s razlikama između dijalekata engleskoga jezika nego s razlikama među kineskim dijalektima. Ipak, ova su dva jezika literarno toliko produktivna i razvijena da je privid razlike među njima maksimiran. Srpski je jezik, jezik većine pravoslavnih kršćana, pisan ćirilničnim pismom, kao i ruski jezik. Hrvatski je jezik, jezik zemlje s većinskim rimokatoličkim stanovništvom, pisan latiničnim pismom, kao i engleski jezik. Lingvisti radije govore o *srpskohrvatskome* kao o jednom jeziku zbog manjka njihovih međusobnih jezičnih različitosti, ali taj koncept nije prihvaćen među Srbima i Hrvatima, među kojima su vjerske i ostale kulturne razlike toliko snažne da su vrlo nedavno (u 1990-ima) izazvale rat i *etničko čišćenje*.

Postoji neobična neuravnoteženost u Klossovu modelu. S jedne strane, on inzistira na tome da je oba kriterija potrebno zadovoljiti da bi dijalekt stekao status jezika. S druge strane, priznaje postojanje „*Ausbau*-jezika“ koji se prepoznaju kao zasebni jezici unatoč odsutnosti drugog kriterija – ali prihvaćenost je toga samo djelomična jer dolazi od ljudi koji nisu lingvistički obrazovani. To je svojevrsna iluzija koju lingvist može prozrijeti, zrcalna slika DeFrancisova pogleda na dijalekte kineskoga. „*Ausbau*-jezici“ doista jesu jezici, jer lingvisti kažu da jesu, iako govornici drže suprotno jer su zavedeni kulturno i politički motiviranom iluzijom zajedništva.

Za svakoga tko ovom pitanju pristupa s iole antropološkoga gledišta, pak, Kloss i DeFrancis su ti koji su zavedeni iluzijom, i to onom da njihova *objektivna* lingvistička analiza ima posebnu moć. Ne poričem činjenicu da je ono u što određeni narod vjeruje o svom jeziku ponekad oprečno s mišljenjem stručnjaka, pri čemu je stručnjak teoretski

u pravu, jer stručnost podrazumijeva kompetenciju sagledati i razumjeti nešto na načine na koje obični ljudi ne mogu. No kada je *stručnjak* netko izvana, netko tko ne pripada kulturi koju proučava, potrebno je onda imati na umu da je na neki način svaki pripadnik određene kulture svojevrsni stručnjak za nju, a onaj izvana je u tom slučaju taj kojeg treba poučiti. Nepripadnik kulture možda to tako ne gleda – jer bi to podrazumijevalo da sebe kao stručnjaka stavi u inferiorni položaj prema nekome tko u njegovu području nije stručnjak, a to baš i nije tradicionalna svrha stručnosti.

Ovdje se bavimo politikom znanja, granom politike na koju su se pogledi iznimno promijenili tijekom proteklog stoljeća.⁶ Moderna antropologija ne samo da ne zanemaruje, već ona uzima zajednička uvjerenja i tradicionalno shvaćanje određene nacije o sebi kao neposrednu istinu. Iako su neka takva uvjerenja možda *mitska*, u smislu da su oprečna dokumentiranim činjenicama ili podrazumijevaju nadnaravne događaje i bića, činjenica da pripadnici neke kulture ta uvjerenja smatraju istinitim i da ona oblikuju njihove živote, misao i identitet čini ih važnijim od stručne analize koja ta uvjerenja smatra *mitskima*. Sagledamo li široku sliku, koga briga ako nekoliko tisuća lingvista smatra da su srpski i hrvatski isti jezik ili da je kineski jezik zapravo skupina različitih, ali srodnih jezika, kad nebrojeni milijuni vjeruju suprotno, a upravo na njihove živote to pitanje izravno utječe?

Kloss je izvukao krivi zaključak iz svoje vlastite analize jer je u suštini ovog modela bitan samo *Ausbau*. Ako jezična raznolikost izostaje, književna proizvodnja i razvoj mogu tu razliku nadomjestiti i povećati naizgledno *odstojanje*, kako u slučaju srpskog i hrvatskog jezika tako i u mnogim drugim slučajevima. Irski galski i škotski galski univerzalno su prepoznati kao dva različita jezika, i Ethnologue baza podataka navodi još i *hiberno-škotski galski* definirajući ga kao „arhaični književni jezik baziran na irskom jeziku dvanaestog stoljeća kojim su se služili stručnjaci u Irskoj do sedamnaestog stoljeća i u Škotskoj do osamnaestog stoljeća“. Međutim, ljudi su u predjelima Škotske gdje se govori galski do sedamnaestog stoljeća prepoznavali samo jedan jezik koji su zvali *erse* (irski). Tek je u osamnaestom stoljeću svaki od dvaju naroda poželio imati *svoj vlastiti* galski jezik, a neki od onih koji su ga željeli uspjeti su ga oživjeti pišući galski na način koji se kosio s normama onoga što se danas, iz ove perspektive, naziva iberno-škotski galski. Otada su razlike između irskog galskog i škotskog galskog bile prepoznatljivije u pismu nego u govoru – što upućuje na to da su oni više *Ausbau*- nego *Abstand*-jezici prema Klossovoj podjeli.⁷

6 Za sažetak glavnih problema kojima se bavi primijenjena lingvistika pogledajte 2. poglavlje u Pennycookovoj knjizi *The Politics of Knowledge* (2001).

7 Za daljnje informacije vidi: Gillies, William ur. *Gaelic and Scotland*. (Edinburgh: Edinburgh University Press 1989); Joseph, John E. „Language as fiction: writing the text of linguistic identity in Scotland“, u: *English Literatures in International*, Heinz Antor and Klaus Stierstorfer ur. (2000); Joseph, John E. *Language and Identity: National, Ethnic, Religious*, (Houndmills, Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan 2004), 212-215; i o ulozi jezika u razvoju irskoga nacionalizma vidi Crowley, Tony, *Language in History: Theories and Texts*, (London and New York: Routledge 1996).

Književni razvoj uvijek povećava udaljenost među jezicima, a ponekad je upravo on i stvara, ne samo u odnosu na druge srodne dijalekte već i u odnosu na dijalektalnu bazu jezika koji prolazi kroz proces izgradnje. Na kraju krajeva, *Ausbau* nije taj koji određuje što jest, a što nije jezik. Književni razvoj je simptom razvoja jezika, a ne njegov glavni uzrok. Dok god ljudi vjeruju da način na koji oni govore oblikuje jezik po svojim pravilima, postoji i određena svijest o tome da to i jest zaseban jezik. Oni će vjerojatno naći načine da ostvare svoj zasebni jezični identitet za dobrobit drugih, ali ono što je na kraju bitno je „imaginarna zajednica“ njihova jezika, prema terminu koji je skovao Anderson⁸ da bi opisao pojam nacije.

Drugačije rečeno, pitanje što jest, a što nije jezik uvijek je zapravo *političko* pitanje.⁹ Lingvist ne može na njega odgovoriti objektivno tako da mjeri stupnjeve strukturalnih razlika ili međusobne razumljivosti. Lingvist može doprinijeti odgovoru tako da sazna što o tom pitanju misli sama zajednica o kojoj se radi i što misle zajednice koje je okružuju, iz raznih perspektiva – od nižih klasa do onih elitnih, uključujući razne vladine i obrazovne politike. Također je moguće da se lingvistička *objektivna* analiza spornoga jezika iskoristi tako da pomogne oblikovati popularna uvjerenja, iako je svaki utjecaj koji strukturalna ili teoretska lingvistika ima na probleme u najmanju ruku neizravan.

Primijenjeni lingvisti, s druge strane, mogu značajnije utjecati na to pitanje. Oni su ti koji doprinose rječnicima i gramatikama koje čine glavnu stavku izgradnje svakoga jezika u nastanku. Utječu na podučavanje toga jezika i upoznaju vladine politike koje određuju u kojoj će mjeri jezik biti korišten u obrazovanju¹⁰. To ne vrijedi samo u početnom razdoblju nastanka jezika nego i u naredno vrijeme jer jezična promjena i preoblika zahtijevaju ponovnu procjenu iza koje slijede novi načini percepcije o jeziku i novi načini razgovaranja o njemu, a nakon toga pak dolaze mjere za razrješavanje novih tenzija. Trenutno je taj slučaj prisutan u engleskome, jer *svjetski engleski jezici* stvaraju napetost između održavanja standarda jedinstvenoga jezika i otvaranja prostora za prepoznavanje novih jezika, u ovom slučaju *novih engleskih*. Nije slučajno da veća osviještenost ove napetosti dolazi zajedno s povećanjem *političkih smjena* primijenjene lingvistike u proteklih tridesetak godina.

8 Anderson, Benedict, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, (London and New York: Verso 1991).

9 Ovo je stajalište zauzeo i Chomsky u knjizi *Knowledge of Language: Its Nature, Origin, and Use* (1986), ali njegov je zaključak bizaran i nelogičan. Budući da su jezici prvenstveno politički koncepti, on ih odbacuje kao nerealne. U toj je mjeri jednak lingvistima svoje generacije, u koje spada i DeFrancis. Nadalje, međutim, tvrdi da je jedina istinita stvarnost ono što pojedini govornik u nekom jeziku intuitivno i prirodno prepoznaje kao točno (Chomsky ovo zove l-jezikom jer je to individualni, intuitivni i interni jezik). Kao što je pokazano u *Limiting the Arbitrary: Linguistic Naturalism and its Opposites in Plato's Cratylus and Modern Theories of Language* (2000), l-jezik je zapravo samo apstraktni oblik E-jezika koji se baziraju na politici, a koje Chomsky odbacuje kao nerealne.

10 Wright, Laura ur, *The Development of Standard English, 1300–1800: Theories, Descriptions, Conflicts*, (Cambridge: Cambridge University Press 2000).

3. Uloga pisanja

Jezici koji nemaju pisanu tradiciju često se smatraju, čak i od strane svojih vlastitih govornika, nepotpunim jezicima. To može dovesti jezik u stanje ugroženosti, no ono se može popraviti ako se pojavi pisana verzija toga jezika. Budući da pismo pretpostavlja nekakvo kulturalno posuđivanje koje bi neki mogli smatrati invazivnim, može se reći da sve ovo ima i svoju političku stranu. Štoviše, čak i kad neka kultura prihvati pismo za svoj jezik, rijetko kada se događa da se svi slažu oko načina *kako* pisati na tom jeziku. To povlači posebna politička pitanja koja mogu trajati desetljećima ili čak stoljećima, što kulturalno dijeli zajednicu govornika jezika (i također pojedincima daje nešto o čemu će pisati s velikim žarom).

Na veliku žalost moderne lingvistike koja samo govoreni jezik smatra pravim, a na pisani jezik gleda samo kao na sekundarno ostvarenje govora, mnoge kulture smatraju da dijele *isti jezik* dok god dijele isti pisani jezik, bez obzira na to što u govoru on može varirati i kolike su razlike među govornicima u njegovim izgovornim inačicama. Ovakvo odbijanje prihvaćanja da postoje lingvističke razlike među jezicima zbog činjenice da jezici dijele pismo može se postići na nekoliko načina. Čak i u zemljama koje imaju dugu tradiciju u pisanoj kulturi, ako je ta tradicija konzervativnija – kao što je i prirodno za pisanu riječ – tijekom vremena, jezik se može promijeniti do mjere da određena vrsta disglotije dijeli pisani od govorenog jezika, unatoč tome što govornici smatraju da se služe istim jezikom. I *francuski Kanadani* i Francuzi govore *francuski*, što frustrira govornike kvebečkoga jezika, jer iako su im standardne norme pisanoga jezika vrlo slične, govoreni jezik značajno se razlikuje. To je također slučaj i u mnogim zemljama u kojima se govori arapski. Ondje je efekt pisanoga jezika još jači nego u anglofonim zemljama, i to iz dva razloga. Prvi je taj da se svakodnevni arapski ne piše i ne tiska na normalan način s označenim samoglasnicima, već samo s konsonantima (i dugim samoglasnicima). Drugi razlog je snažno vjerovanje da postoji originalan i ispravan arapski jezik, a kao primjer takvoga uzima se *Kuran*. Milijuni kršćana kojima je arapski materinji jezik jednako drže do statusa klasičnoga pisanog jezika, unatoč tome što *Kuran* njima nije božanski autoritet.

Bilo kako bilo, dramatičniji se efekt pojavljuje kod neabecednih sustava pisanja, i posebice u kineskom slikovnom pismu. Kineski znakovi su logografi, što znači da svaki znak predstavlja jednu riječ. Neki su znakovi temeljni i ne mogu se rastaviti na manje jedinice, dok su drugi sastavljeni od jednog od temeljnih znakova kojemu je dodan neki segment koji je često dio kojeg od ostalih znakova i koristi se kao uputa za izgovor pojedinog znaka. Pa ipak, unatoč uključenju fonetskih elemenata, ovi znakovi ne omogućuju rastavljanje pojedinih riječi na glasove kao što je to slučaj s abecednim sustavom pisanja. Kao rezultat, događa se da se, primjerice, znak 然, koji izgovorno

odgovara mandarinskom *ran*, kantoneškome *jīn* i u dijalektu wu *zø*, u svakome od njih izgovara drugačijim tonom uz pridružene konsonantske i samoglasničke razlike. No govornici su mandarinskog, kantonskog i wu-dijalekta, iako potpuno svjesni različitosti i činjenice da se govorno međusobno ne mogu sporazumjeti, savršeno sigurni da postoji samo jedna kineska riječ 然 koju oni, ovisno o dijalektu, različito izgovaraju. Kada ih se pita zašto to vjeruju, dokaz koji svi smatraju legitimnim postojanje je pisanog znaka koji, što se njih tiče, *jest* riječ.

Govornici engleskoga i njemačkoga, s druge strane, ne smatraju da su *yes* i *ja* ista riječ, već govore da je *ja* njemačka riječ za *yes* i obrnuto. To i jest točno usprkos tome što u kolokvijalnom govoru govornici engleskoga ne koriste *yes*, već *yeah* ili čak *yah* – koji je fonetski jednak njemačkome *ja*. Za prosječnog su govornika engleskoga jezika, *yes*, *yeah* / *yah* ista riječ čiji je jedan oblik formalan, a drugi neformalan, a ta je riječ, prava riječ, *yes*.

Bilo da su različiti sustavi pisanja izazvali različitosti u poimanju riječi ili obrnuto, ovo je pitanje slično onome „Što je bilo prije, kokoš ili jaje?“. Unatoč svemu, teško je povjerovati da su dvije strane nepovezane. Iako je kinesko pismo dijelom fonetsko, a englesko dijelom nefonetsko, kineski sustav, zbog fleksibilnosti koju ima u poveznici između slike i zvuka, čini vjerovanje u jedinstveni kineski jezik puno čvršćim nego jezici abecednoga sustava, pa makar jezici međusobno bili slični kao što je to slučaj s engleskim i njemačkim. No nijedan sustav nije presudan faktor za kulturna vjerovanja o kojima se ovdje govori. Činjenica da je Tajvan zadržao tradicionalniju verziju kineskog pisma umjesto da usvoji pojednostavljene znakove Narodne Republike Kine pokazuje da se tu radi o izboru s očitim političkim namjerama i usmjerenjima. Ako se u budućnosti javi želja za kakvim većim savezništvom s matičnom zemljom, nema sumnje da će Tajvanci prihvatiti noviju verziju pisma; ako pak ne, pod uvjetom da im se promjena pisma ne nametne silom, oni to neće učiniti. Očuvanje i minimalno različitoga pisanog sustava snažan je način očuvanja jedinstvenoga nacionalnog identiteta.

4. STVARANJE JEZIKA KONTROLIRANJEM JEZIČNIH PROMJENA

Razvoj je pisanog oblika jezika kroz povijest u raznim kulturama bio usko povezan s određenjem *standardnog* oblika toga jezika. S pojavom standarda mit koji se javlja je da postoji jedan, pravi, originalni oblik nekoga jezika – standardni jezik. Svi drugi dijalekti, prije ravnopravni s njim, sada se smatraju oblicima standardnoga jezika, regionalno obilježenima ili dekadentnom krivom upotrebom standarda.

Ovu koncepciju izgradnje standarda možemo promatrati iz perspektive prve moderne studije o ovoj temi, Danteova djela *De vulgari eloquentia* (*O umijeću govorenja na pučkom jeziku*). Ovo je djelo napisano oko 1306. godine, iako nije objavljeno sve do

1529.¹¹ (v. Dante Alighieri 1996). Pučki je govor o kojem se raspravlja u ovoj knjizi jedno od talijanskih narječja, što čini ovo djelo još fascinantnijim jer se talijanski narod u današnjem smislu formirao tek 1860-ih i 1870-ih. Prije toga Italija je bila skup malih država od kojih su danas autonomne još samo Vatikan i San Marino. Do Dantea, izuzev rijetkih iznimaka u poeziji, latinski je bio jezik pisanja u Italiji. Ljudi su govorili različitim lokalnim dijalektima, koji su varirali od jednog dijela poluotoka do drugog, i bili su međusobno nerazumljivi čak i govornicima koji su jedni od drugih bili udaljeni samo nekoliko kilometara, posebice ako ih je razdvajala rijeka ili planina. Dante se počeo pitati što je to što te dijalekte povezuje i čini ih talijanskima – ne samo što imaju zajedničko jedni s drugima već i što ih *razlikuje* od francuskih, španjolskih i ostalih romanskih idioma.

U svrhu je određenja zajedničkoga talijanskog dijalekta Dante počeo stvarati mit da je nekada u prošlosti postojalo vrijeme kada su svi Talijani govorili isto – i to različito od svih ne-Talijana. U stvarnosti to vrijeme nikada nije postojalo – razni su natpisi i drugi tekstualni dokazi otkriveni od osamnaestog stoljeća nadalje to potvrdili. Čak su se i prije uspona Rima razni indoeuropski jezici poput oskanskog, umbrijskog i grčkog govorili duž talijanske *čizme*, uz rani latinski i neindoeuropske jezike poput etruščanskoga jezika. Tijekom stoljeća Rimskoga Carstva ova raznovrsnost nije nestala, ali se drastično smanjila prepustivši monopol jednom idiomu unutar latinskoga jezika. Razlike unutar samog latinskog bile su velike jer se latinski kojim su govorili elitni pripadnici grčkih patricijskih obitelji uvelike razlikovao od onoga kojim se služio puk. Regionalne varijante koje će kasnije postati talijanski dijalekti postojale su, koliko je Dante znao, oduvijek.

Možda je Dante i bio svjestan činjenice da nikada nije postojao jedinstveni talijanski jezik, ali je namjerno htio stvoriti mit o ujedinjenoj Italiji. Ipak, nije bitno što je Dante mislio po tom pitanju jer je time uspio u svom naumu da ujedini govornike *talijanskoga* jezika. *Volgare illustre* (uzvišeno narječje) koje je doradio i koristio u pisanju *Božanske komedije* ne samo da je postalo baza standardnoga talijanskog jezika već se općenito smatra i prototipom svih europskih standardnih jezika. Navodni je nadregionalni dijalekt *volgare illustre* bio vrlo blizak jednome određenom dijalektu – toskanskome (Danteov matični dijalekt) – što će pokazati i kasnija istraživanja standardnih jezika koji su se pojavili tijekom petnaestog i šesnaestog stoljeća. Francuski se standardni jezik bazira na narječju područja oko Pariza, takozvani Ile-de-France; španjolski se standardni jezik temelji na govoru oko Kastilje; portugalski na dijalektima između Lisabona i Coimbre; engleski na dijalektima na jugoistoku zemlje; njemački na dijalektima središnje istočne regije oko Erfurta i Leipziga.

U svakome od ovih slučajeva oni koji su bili uključeni u proces podizanja jezika na višu razinu bili su uvjereni da stvaraju *jezik*, a ne *standardni dijalekt*, što je pojam koji je

¹¹ Alighieri, Dante, *De vulgari eloquentia*, ur. i prev. Steven Botterill, (Cambridge: Cambridge University Press. 1996).

uvela moderna lingvistika. Sve do renesanse *jezik* i *gramatika* označavali su dobro organizirani pisani idiom, i to najčešće latinski, iako su i grčki, hebrejski, arapski, sirijski i nekolicina drugih također bili priznati kao dostojni pisanja, za razliku od narječja i govora kojima su se služile mase. Francuski ili engleski *jezik* konceptualno bi mogli parirati latinskome jeziku – no bit će potrebna još stoljeća do pojave modernih jezika, a još više do toga da barem približno dosegnu rasprostranjenost koju je u to vrijeme imao latinski.

Najistaknutija razlika između latinskog jezika i današnjih jezika koji su se gradili prema modelu latinskoga ta je da je latinski, za razliku od današnjih jezika, mrtav. To jest, taj jezik nije postojao kao govor neke zajednice običnih, neobrazovanih ljudi koji su odrastali služeći se svojim materinim dijalektom. Latinskim su, istina, govorile mnoge zajednice govornika, u samostanima i na sveučilištima, ali svima je to bio drugi, naučeni jezik. Važno je spomenuti istaknute pojedince poput Michela de Montaignea (1533-1592) koji je usvojio latinski kao svoj materinji/prvi jezik, no takvi su slučajevi rijetki¹². Ljudi su učili latinski iz gramatika. To ne znači da nisu postojale različite varijante govorenoga latinskog jezika; dapače, bilo je mnogo varijacija, prvenstveno zbog interferencija s govornikovim materinim jezikom, ali i zbog nekih povijesnih razloga.

Ipak, što se latinskoga tiče, nije postojalo pitanje „što latinski kao jezik zapravo jest“ – sve se moglo naći u gramatikama, kao i u tekstovima klasičnoga i biblijski-orijentiranoga kanona. Kod talijanskoga je postojalo pitanje (*questione della lingua*), kao pitanje kome *pripada* talijanski jezik. Što se latinskoga tiče, na ovo je pitanje lako odgovoriti – taj jezik pripadao je prije svega Ciceronu, svetom Augustinu, Donatu i Priscijanu – drugim riječima, to je bio jezik knjiga. Bio je u potpunosti kontroliran.

Latinski je jezik bio prototip koji su pioniri modernih europskih jezika, kulturna avangarda Europe, pokušavali ponovo postići. No da bi im to uspjelo, morali su moći kontrolirati jezične varijacije dovodenjem modernih jezika u stanje najbliže latinskom jeziku (koliko se moglo) propisujući *samo jedan točan oblik* za svaku riječ, fleksiju i svaku sintaktičku konstrukciju. Namjera im je bila kontrolirati i svaki izgovor – no to nije bilo toliko uspješno jer, kao što je slučaj s latinskim, govoreni jezik se usvajao kasnije. Uzmemo li za primjer kastiljanski jezik kao bazu modernoga španjolskog jezika, vidjet ćemo da su značajne razlike unutar toga dijalekta postojale i nakon što se standardni jezik formirao. Nešto konzervativniji kantabrijski kastiljanski zadržao je obilježja koja su se promijenila u nešto slobodnijem dijalektu Burgosa. Ovdje su priloženi neki primjeri¹³:

- na mjestima gdje je kantabrijski kastiljanski sačuvao zadnji samoglasnik *-u* u riječima čiji je latinski korijen završavao na *-um* (primjerice, *buonu* „dobar“, od latinskog *bonum*), u burgoškome se *-u* promijenilo u *-o* (*bueno*);

¹² Burke, Peter, *The Art of Conversation*, (Cambridge: Polity, 1993).

¹³ Lapesa, Rafael, *Historia de la lengua española*, 7. izd. (Madrid: Escelicer 1968), 133-134.

- na mjestima gdje je Kantabrija sačuvala –*mn-* u riječima poput *nomne* („ime“, od latinskog *nomine*), Burgos je to promijenio u *nombre*;
- na mjestima gdje je Kantabrija zadržala konsonantski skup –*mb-* u riječima poput *ambos* („oba“, od latinskog *ambo*), u Burgosu je pojednostavljeno u *amos*;
- gdje su u Kantabriji sačuvane forme u kojima se prijedlog spojio sa ženskim određenim članom *la* koji slijedi, primjerice *enna* „u (toj)“ i *conna* „s (tom)“, u Burgosu su ih zamijenili *en la* i *con la*.

Činjenica da standardni kastiljanski ima oblike Burgosa u tri od navedena četiri slučaja (*bueno, nombre, en la/con la*) i kantabrijski oblik u samo jednom (*ambos*) ukazuje na to koliko je kompleksan bio proces kojim je oformljen standardni jezik.

To je bio naglašeno politički proces – zapravo, on to još uvijek jest jer taj proces ne prestaje kad se dođe do točke da je jezik *potpun* (jer jezik nikad nije *potpun*). Promjena koja vječno traje u govoru koji služi kao baza jezika, zajedno sa širenjem leksika i dodira s drugim jezicima, čini pokazatelje da se proces standardizacije mora nastaviti. Politika se mora nositi s problemima jezika i identiteta: svaka varijacija kojoj je nametnuta hijerarhija točnosti *prípada* nekim govornicima, no drugima nije bliska, i ako je vaš grad taj čija varijanta govora postaje standardni oblik, dok moja postaje stigmatizirana i smatrana pod-standardom, socijalne i političke posljedice postaju očite.

Osim toga, ali u iznimnim slučajevima, standardni oblik jezika može biti stvoren iz *logičnih* razloga i možda biti odraz strukture kakvog prestižnijeg oblika jezika, ali se većina obilježja ne poklapa ni s jednim od pučkih dijalekata. Jedan je od poznatijih primjera za ovu pojavu engleski standardni jezik kako ga je opisao Lindley Murray u svojoj knjizi *Engleska gramatika* (1795) u kojoj zabranjuje uporabu raščlanjenog infinitiva u primjerima poput *to boldly go* objasnivši to primjerom da su infinitivi jedna riječ bez obzira na to kako se pišu (kao u latinskom *ire* „ići“), pa se stoga ne smiju rastavljati. Ovo je postalo snažno pravilo za uporabu standardnoga engleskog jezika unatoč činjenici – ili baš zbog te činjenice – da su svi engleski dijalekti uporno koristili raščlanjeni infinitiv. *Prirodnost* raščlanjenog infinitiva, lakoća s kojom su ga izvorni govornici koristili, čini ga savršenim za oprimjerenje šiboleta nekog naroda i usporedbu koliko je govornika spremno slijediti ovo pravilo, a koliko njih neće biti u stanju kontrolirati svoj *prirodni* način govora da se prilagode standardu. Prva se skupina smatra socijalno odgovornijom i prestižnijom od potonje koja postaje nepriviligirana.

Nadalje, postoje profesije čija je zadaća odvojiti jednu od druge skupine, kao i one koje određuju kriterije po kojima će se podjela vršiti – nastavnici, ispitivači, odbor za zapošljavanje i ostali *lovočuvari*. Oni nisu uvijek izvorni govornici, ali igraju važnu ulogu u

određivanju „što to jezik jest“ proučavajući nestandardne varijante jezika, bilježeći razlike u pisanju i govoru, određujući stupanj klasifikacije prema određenim kriterijima; koga zaposliti, što objaviti itd. Što se objavljivanja tiče, ovaj slučaj je nešto drugačiji jer je nešto moguće objaviti čak i ako nije pisano standardnim jezikom, ali očekuje se da će izdavač imati zaposlene lektore koji će tekst uobličiti i prilagoditi ga standardnom jeziku prije nego izađe u tisak.

5. JEZIK, ZNANJE I MOĆ

Ako je suditi po etimologiji riječi religija, *religion* – „sapeti“, sve su religije upravo to – vežu raznolikosti umova pojedinaca unutar jedinstvenog učenja koje je sadržano unutar jedinstvene tekstualne tradicije. Monoteističke religije još jače sputavaju pluralističku narav stvarnosti i upućuju na jedan izvor i jednu istinu. Kod svake religije lako je vidjeti zašto bi jedan, jedinstveni i nepromjenjivi jezik bio nešto što se podrazumijeva: zbog očuvanja pisane tradicije i, u nekim slučajevima, da bi se zadovoljila potreba za jednim *jezikom istine*.

I u modernim, sekularnim kulturama kada su lingvisti i antropolozi na tragu ponovnog rasvjetljenja porijekla ljudi, njihove su teorije uvijek tražile oslonac u nečemu vrlo nalik biblijskoj verziji priče – jedno izolirano pleme, proširena obitelj, bez pisanih zapisa i stoga bez povijesti (ili bolje rečeno zamrznuto u povijesti), koje je postojalo u savršenoj sinkroniji. U harmoniji s prirodom uživajući u mirnim vremenima koja su tek ponegdje bila prekinuta sukobima s obližnjim plemenima. Pleme s homogenom kulturom i jezikom, u kojem svi razmišljaju jednako, tako da značajne političke razlike ovdje ne ulaze u jednadžbu. Stoga u tim plemenima nema potrebe za demokracijom – monarhija (ili oligarhija) zadovoljava sve potrebe naroda i stoga je ustvari ova vladavina oblik demokracije.

To je pomalo idealizirani prikaz stvari. Vraća nas u rano djetinjstvo, kada smo bili dijelom malog plemena među svojom braćom i svojim sestrama pod vladavinom bezopasnih monarha (op. prev. roditelja). Čak iako naše djetinjstvo nije bilo takvo, takvo djetinjstvo zamišljamo kao idealno i žalimo ako ga nismo imali – sliku o takvoj zajednici stvorili smo uz pomoć kulturnih dobara kojima smo bili izloženi (priče, filmovi, televizijske serije). Bitno je pripomenuti ovo dok pokušavamo shvatiti zašto se određeni narodi svim silama bore kada netko pokušava poljuljati ovu sliku – kada ogromni val doseljenika čini nemogućim da vjerujemo u jedinstveni plemenski karakter jer se mi definiramo kao različiti od pripadnika toga drugog naroda, kada je naš jezik ugrožen, ne samo zbog imigranata već i zbog neprijatelja koji su dio naše jezične zajednice, a koriste se njime *pogrešno*. Ta pogrešna upotreba jezika uglavnom predstavlja razvijeniji način od onoga kojim se ja koristim (ili mislim da se koristim), a mnogo je napredniji od konzervativnih oblika koji su ostali zamrznuti u gramatikama i rječnicima.

Multilingvalnost, jezična promjena i nestandardna upotreba jezika mogu predstavljati prijetnju svakom temelju kulture jer je jezik kao takav glavni znak u kojemu se odražava mentalna koherencija prošlosti i sadašnjosti neke kulture. Lingvisti vole isticati da se jezik neprestano mijenja te da je svaki pokušaj preskriptivizma zapravo predrasuda usmjerena na jezik (u ekstremnim slučajevima čak i rasizam) od strane *jezičnih stručnjaka* (termin omiljenog Stevena Pinkera) te da je svaki takav pokušaj osuđen na propast. Zaključak je valjan u smislu da takve intervencije ne sprečavaju jezik da se i dalje razvija, ali promašuje ključnu poantu, a to je da unatoč svemu intervencijama u jeziku održavaju stupanj razlika u promjenama među različitim populacijskim grupama, od kojih će se neke oblikovati kao konzervativnije od drugih. Ova razlika zatim služi kao temelj razlikovne distribucije resursa i odgovornosti, tako da oni koji kontroliraju konzervativnije, *učenije* forme imaju veći ugled od onih koji to ne čine. Dok god lingvisti odbijaju uzeti u obzir snažnu ulogu kulturne snage u razvoju jezika, dotad će se vrtjeti u krug sa svojim zaključcima i neće naći odgovore na probleme vezane uz jezik – a oni su ključni jer utječu na samu populaciju, pa i na njih same.

Činjenica je da se u novije vrijeme društva susreću s opipljivom ekonomičnošću baziranom na promjeni jezika. Distribucija resursa i odgovornosti mora se, naposljetku, na nečemu temeljiti. U ranije doba uloga nasljeđa bila je glavni kriterij, no danas, budući da su društva poprilično demokratizirana, ulogu su nasljeđa zamijenili kriteriji vezani uz jezičnu kompetenciju, što se ponajviše očituje u provjerama znanja i na intervjuima za posao. U akademskom je svijetu uspon na ljestvici društvenoga statusa prvenstveno uvjetovan sposobnošću pojedinca da piše jezik u skladu sa standardnim normama te da ga govori na način koji nije percipiran kao nestandardni. U Britaniji sam dvaput doživio da su nadzorni odbori za predavače odbijali kandidate, unatoč tome što su kandidati za predavače bili izvrsni i visokokvalificirani, zbog sjevernoengleskoga naglaska koji im se osjetio u govoru, a zbog kojeg su se (nakon što bi kandidati napustili prostoriju) javljali komentari poput onoga da ti očito nisu *toliko inteligentni* kao ostali kandidati, iako je jedina uočljiva razlika između njih ustvari bila naglasak. Iako sam u tom trenutku ukorio svoje kolege zbog njihove pristranosti, bio sam prisiljen pogledati i sebe. Naime, ocjenjujući radove, pridajem mnogo pažnje načinu na koji moji studenti pišu i ocjenjujem *kvalitetu pisanja*. Kriteriji koje primjenjujem ovise najprije o tome je li student koji piše rad izvorni govornik engleskog jezika ili ne, i iako se čini da je ovo drugačiji slučaj od procjenjivanja nečije inteligencije putem nečijeg naglaska, ustvari nema baš velike razlike. Osobno se moram potruditi kako bih zanemario greške koje vidim da bih pročitao radove studenata kojima engleski nije materinji jezik te da bih došao do poante teksta. S druge strane, teško je odvojiti koherentnost izraza od njegove točnosti, i ponekad se bojim da sam previše popustljiv dok čitam takve radove jer im sam krojim smisao koji oni tehnički nemaju.

Michel Foucault (1926-1984) donio je slavan zaključak da znanje nije nešto što

postoji izvan nas samih, već je ono samo po sebi određeno pomoću moći jer društvene sile omogućavaju da određena skupina ljudi određuje od čega će se znanje sastojati i kako će se mjeriti u određenom vremenu i na određenom prostoru¹⁴. Bez obzira na to prihvaća li pojedinac ovaj pogled na svijet ili ne, što god znanje jest, oni koji ga imaju pravo institucionalizirati imaju određenu moć – moć da pruže ili uskrate pravo na znanje drugima zajedno s drugim pogodnostima koje to znanje može donijeti ili u što se može uložiti.¹⁵ Stoga se ulažu velike svote u jezičnu manifestaciju te moći – u standardizaciju ispravnog služenja jezikom. Jedan od mojih ranijih radova¹⁶ govori o tome kako nije neobično vidjeti da se vrijednost koja se pridaje standardnom jeziku ponekad temelji na čistom interesu. ¹⁷Lako to nije pogrešno, važno je uzeti u obzir vjerovanja ljudi koji se tim jezikom služe, kako ona jezična, tako i religijska, koja povezuju sve znanje sa samo jednom originalnom i ispravnom verzijom. Ono zbog čega sam ja promijenio mišljenje spoznaja je, koju je potvrdilo iskustvo, da su oni koji su najviše predani očuvanju nepromjenjivosti standarda i koji ga smatraju glavnim mjerilom znanja i društvenog statusa upravo oni ljudi koji norme istoga *nisu* baš najbolje usvojili. S druge strane, oni koji pokazuju znakove da su usavršili jezik rijetko iskazuju nezadovoljstvo na pomisao da je standardni jezik i njegovo učenje pravo, a ne privilegija dostupna samo onima obrazovanim i moćnim koji bi ga željeli sačuvati samo za sebe i misle da imaju pravo na njega jer pravilno govore.

Većina su jezičnih snobova zapravo demokrati, u smislu da jezik svi trebaju govoriti jednako – i to ispravno. Honey¹⁸ je klasični zagovarač ovoga mišljenja i argumentira svoje stajalište pretpostavkom da bi se granice između društvenih klasa drastično smanjile kada bi svako dijete odmalena bilo podučavano standardnome engleskom jeziku. To je potpuno drugačija demokracija od one koja dopušta sve u jeziku i tvrdi da je svačiji način govorenja jednako ispravan – ali također je drugačija i od demokracije u kojoj jedan poseban, moćan oblik jezika postaje cijenjen, ali dostupan je samo onima na vlasti i šačici odabranih iz nižih slojeva.

Današnji način razmišljanja potječe iz 2000 godina stare tradicije kršćanskog

14 Foucault, Michel, *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972–1977*, ur. i prev. Colin Gordon, (Brighton: Harvester; New York: Pantheon 1980), 27–28.

15 Za Bourdieuova stajališta vezana uz kapital kulture vidi Bourdieu, Pierre, 'The forms of capital', in John Richardson ur., *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, (New York: Greenwood Press, 1986), 241–58.. O Habermasovim stajalištima o tome da je novac sam po sebi razvoj jezika vidi Habermas, Jürgen, *On the Pragmatics of Communication*, ur. Maeve Cooke, (Cambridge: Polity 1999).

16 Joseph, John E, *Eloquence and Power: The Rise of Language Standards and Standard Languages*, (London: Pinter; New York: Blackwell, 1987).

17 Filozofski je pristup u mojoj knjizi iz 1987. bio uvjetovan prvenstveno (pseudo)darwinizmom koji je tada bio, a i danas je implicitno prisutan u lingvistici i koji ne mari za to što ljudi vjeruju ili kažu da vjeruju, već samo za ono što se može vidjeti u njihovu ponašanju (od strane stručnoga promatrača). Sada mislim da je ono u što ljudi vjeruju mnogo moćnije nego ono što ja, iz svoje imaginarno objektivne pozicije, smatram da bi im trebalo biti u interesu.

18 Honey, John. *Language Is Power: The Story of Standard English*, (London: Faber and Faber 1997).

učenja u kojoj je poveznica između jezika i naroda ključna. Znanje se sastoji samo od pravih oblika stvari i koncepata (kao i kod Platona) i postoji u svom savršenom obliku samo u Božjem umu. Ti se savršeni oblici nesavršeno odražavaju u materijalnim stvarima i u umovima ljudi koji su upoznati s njima. Ti pojmovi postoje u nama u obliku unutarnjeg jezika koji se razlikuje od bilo kojeg njegova govornog ostvarenja. Govoreni jezik samo ispunjava ljudsku potrebu za komunikacijom, koja je daleko ispod njegove božanske svrhe znanja kojoj unutarnji jezik teži¹⁹. Službeno, razlike među jezicima nisu bitne u kršćanskom učenju, one su površna stvar, pa ipak, čak i kad se ljudi rode s određenim unutarnjim znanjem (posebice kad se radi o ideji Boga), veliki udio onoga što znaju usvajaju učenjem. Ovdje jezici doista igraju veliku ulogu, oni su sredstvo kojim ljudi međusobno prenose božansko znanje. Da bi ljudsko znanje ostalo *sputano* i moglo biti kontrolirano (ponovo religijski motiv), najsigurnije je imati jedan, univerzalan jezik. Ovo maksimira pouzdanost točnoga prenošenja znanja i minimalizira prepreke u ispitivanju pojedinačne dobre kontrole nad tim znanjem.

Jednojezični sustav nastavlja funkcionirati za većinu čovječanstva u obliku koji se ne razlikuje puno od zemlje do zemlje. Ovo je slučaj sa zemljama u kojima se govori kineski i arapski te u većini Južne Azije, iako se slučajevi razlikuju u stupnju diglosije koja razlikuje konzervativne klasične jezike koji se koriste za ograničenu paletu religijskih i sličnih funkcija od onih manje konzervativnih dijalekata standardnoga jezika. U Europi je Zapad govorio latinskim, a Istok grčkim jezikom i taj se sustav unificiranih jezika održao više od 1000 godina prije nego je bio preoblikovan tako da je jedan temeljni jednojezični model zadržao svoje mjesto u društvu dok se neki od dijalekata počeo uzdizati na razinu standarda nacionalnoga jezika. To je bio dugotrajan proces, dapače, još uvijek traje i možda nikada neće biti potpuno završen jer se u određenim ceremonijalnim situacijama unutar prava, religije i obrazovanja i dalje koriste klasični jezici.

Prvenstveno, glavni je problem bio kako uvjeriti ljude da je način na koji oni govore ustvari također jezik. Latinski i grčki imali su *gramatiku*, kao što se vidjelo iz proučavanja tih jezika, a varijacije unutar njih bile su pod kontrolom jer su jezici bili *mrtvi* – čak ni grčki jezik nije imao izvornih govornika u svom klasičnom obliku. Ovo je ispunilo (ili čak odredilo) očekivanja toga što jezik mora biti da bi se njime znanje i moć mogli prenositi. Kada se stupanj nečijega obrazovanja mjeri u njegovu poznavanju latinske terminologije za najviše filozofske koncepte, teško je zamisliti kako se to znanje može sačuvati i sigurno prenositi u dijalekt koji je sam po sebi *nepravilan* u dva smisla: razlikuje se poprilično od mjesta do mjesta (čak i od govornika do govornika) i nema usustavljena gramatička pravila.

---

¹⁹ Joseph, John E, „The tongues of men and of angels: knowledge, inner speech and diglossia in medieval linguistic thought“, u: *Flores grammaticae: Essays in Memory of Vivien Law*, ur. Andrew R. Linn i Nicola McLelland(Münster: Nodus 2005), 119–39.

Stoga je Dante, kad je počeo zamišljati (njegovim riječima, „otkrivati“) *talijanski jezik* početkom četrnaestoga stoljeća, nazvao taj jezik *volgare illustre* – *volgare* jer je pripadao običnim ljudima jednako kao i učenjacima, *illustre* jer je imao potencijala postati oružje prosvjetiteljstva, najviše forme znanja. Ovo je drugo, shvatio je, zahtijevalo puno truda. U djelu *O umijeću govorenja na pučkom jeziku* iznio je plan rada, a *Božanstvena komedija* bila je praktični primjer. Talijanski je postao model koji su slijedili ostali *prosvijećeni dijalekti*. Trenutak kad je Dante dokazao da pučki govor može postati ne samo jezik već i jezik prosvjetiteljstva, i pokazao je to na primjeru specifične *nacionalne* književne kulture (čak i ondje gdje u političkom smislu nacija ne postoji jer je, kao što je poznato, Italija kakvu poznajemo oformljena tek stoljećima kasnije), označio je početak nove ere u politici jezika u Europi. Prvi je efekt bio taj da je pisanje na pučkom jeziku postalo dijelom cijenjeno, a sve više ljudi počelo je tako pisati (iako je to još uvijek bila manjina ukupnih govornika). S prijenosnim je kapitalizmom u tiskarstvu u šesnaestom stoljeću postalo jasno da je potencijalno tržište s knjigama na pučkom jeziku mnogo veće (iako ne toliko prestižno i cijenjeno) od tržišta knjiga na latinskome jeziku. Profitabilnost bi se ubrzala kad bi se mnogo primjeraka prodavalo, a to je lakše postići ako široka publika zna čitati na jeziku knjiga.

Ovo je dovelo do novog preokreta u povezanosti između jezika, moći i resursa. Dok su učenjaci i kler brinuli o dizanju ugleda jezika unutar samog jezika posuđivanjem riječi iz grčkog i latinskog jezika, izdavači su znali da je određena ekonomičnost naučenog i popularnog jezika potrebna da bi se povećao broj čitatelja te da bi se profit povećao. Bez profita ne bi bilo sredstava kojima bi se još knjiga moglo objavljivati jer bi oni koji imaju sredstva ulagali u druge stvari. Ipak, još se nešto počelo javljati u šesnaestom stoljeću: „pojava“ koncepta nacije. Riječ *pojava* stavljena je u navodnike jer *pojava* pretpostavlja ničim izazvani proces, dok je zapravo iz dokumenata jasno da su se vlasti svim silama trudile da uvjere mase u ideju o postojanju nacije. *Nacionalni jezik* bio je očiti pokušaj da se obuhvati i promovira vjerovanje u vječno zajedništvo naroda koje se razlikuje od svojih susjeda i neprijatelja u jeziku i, što je još važnije, u *znanju kao takvom*. Čak iako ove ideje nisu bile precizno definirane prije početka devetnaestog stoljeća²⁰, bile su implicirane u pisanju i kulturnoj aktivnosti jezika u kojem su se javljale još od Dantea pa do kraja osamnaestog stoljeća. A ponajviše su se osjetile u sjevernoeuropskim zemljama koje su se odcijepile od Rima i krenule u stvaranje svojih vlastitih nacionalnih crkava. I ovdje je očito da je oružje kojim su provodene reforme bio jezik prosvjetiteljstva nađen u nacionalnoj književnosti.

²⁰ Vidi Joseph, John E, *Language and Identity: National, Ethnic, Religious*, (Houndmills; Basingstoke; New York: Palgrave Macmillan 2004), 109-115 o Fichteu.

6. Kako novi jezici nastaju: od pada standarda do svjetskih engleskih

U prvom desetljeću dvadesetoga stoljeća, kad se činilo da univerzalizam neobuzdano cvjeta (bilo kao marksizam u obliku ljubavi prema radničkoj klasi ili kao esperanto i slični pokušaji stvaranja univerzalnoga jezika koji su nudili sigurnu alternativu srednjoj klasi), Ferdinand de Saussure (1857-1913) primijetio je određenu napetost što se tiče jezika.²¹ S jedne strane potreba za komunikacijom ili *odnosna snaga*, kako ju je on imenovao, stvara pritisak da se raznovrsnost jezika treba smanjiti, no s druge strane takozvani *esprit de clocher*, ili talijanski *campanilismo*, osjećaj pripadanja nekom mjestu, apelira na povećanje raznovrsnosti jezika. Poprilično je zanimljivo da je de Saussure zauzeo taj stav u vrijeme kada je njegov brat postao vođom internacionalnog saveza govornika esperanta. Esperantisti su vjerovali da je jedna od prednosti izmišljenoga jezika ta da je u cijelosti tvorevina uma, pa se neće mijenjati tijekom vremena kao prirodni jezici koje su smatrali ostacima iracionalne prapovijesti. Ferdinand je poučavao da će esperanto, čak i kao umjetno stvoren jezik, ako uđe u optjecaj među ljude, prolaziti kroz iste promjene kao i bilo koji prirodni jezik jer su u praksi promjene neizbježne.²² Jedinstvo ili raznolikost bit će određene stupnjem ravnoteže između snage komunikacije i duha zajedništva.

Ono što bismo mogli nazvati *Saussureovom napetošću* pomaže objasniti pojavu *svjetskih engleskih*. Da se Sjedinjene Američke Države i Ujedinjeno Kraljevstvo koriste potpuno jednakim oblicima engleskog jezika, imperativ komunikacije bio bi zadovoljen, ali imperativ identiteta ne. Da se radi o dvama odvojenim jezicima, bilo bi obrnuto. No budući da postoje dva oblika istoga jezika – međusobno dovoljno sličnih i razumljivih, ali s određenim brojem simbolički različitih obilježja – izvorni govornici obje varijante imaju najbolje od obiju strana. Isto bi trebalo biti točno i za svaki dio planeta gdje neka populacija razvije svoj oblik *svjetskog engleskoga*²³.

Međutim, to je rijetko kada tako, posebice u ranijim fazama usvajanja jezika. U svojoj sam knjizi²⁴ opisao do neke mjere trenutnu situaciju u kojoj se nalazi takozvani hongkonški engleski, oblik engleskoga dovoljno različit od engleskoga standardnog jezika da bi ga lingvisti prepoznali kao zaseban jezik, no ne i govornici engleskoga u Hong

21 Vidi Ferdinand de Saussure, *Cours de linguistique générale*, 2. izd. (1. izd. 1916) (Paris i Lausanne: Payot, 1922), 281.

22 Vidi Ferdinand de Saussure, *Cours de linguistique générale*, 2. izd. (1. izd. 1916) (Paris i Lausanne: Payot, 1922), 281.

23 Za anketu o svjetskim engleskima i problemima koji ih okružuju vidi Brutt-Griffler, Janina, *World English: A Study of its Development*. (Clevedon: Multilingual Matters 2002). Erling, Elizabeth J. 'The many names of English', *English Today* 21 (1). (2005) nudi detaljnu kritiku različitih pokušaja stvaranja svjetskog ili internacionalnog engleskoga.

24 Joseph, John E. *Language and Identity: National, Ethnic, Religious*. (Houndmills, Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan 2004), 6. poglavlje.

Kongu za koje postoji samo *dobar engleski* i *loš engleski*. Ono što običnom govorniku predstavlja *loš engleski*, u ovom slučaju, lingvist smatra hongkonškim engleskim. Dominantni se diskurs nastavlja brinuti *padom engleskoga standarda* – ukazujući na isti diskurs za koji su Bolton²⁵ i Evans²⁶ dokazali da postoji u Hong Kongu još od devetnaestog stoljeća. Važno je istaknuti da su *pad engleskoga standarda* i *pojava hongkonškog engleskoga* samo dva načina gledanja na istu stvar, to jest, na jezičnu promjenu koja se dijelom odražava u miješanju s materinim jezikom ili nailazi na *otpor* tog jezika da bude zamijenjen novim.

Ostaje vidjeti na koji će se način situacija promijeniti – hoće li hongkonški engleski biti priznat i prihvaćen od strane njegovih govornika ovisi gotovo isključivo o političkoj situaciji, o tome kako će stanovnici Hong Konga (ili pak cijele južne Kine) percipirati sebe u odnosu na ostatak Kine, a kako u odnosu na cijeli svijet. Ako razviju identitet sličan onome koji je razvijen u Singapuru – gradu-državi koja je neovisna o svojim susjedima i koja je postala važni globalni trgovac dobrima koje proizvodi – tada će se možda svijest o hongkonškom engleskome razviti na sličan način kao ona o singapurskom engleskom. Dakako, tu postoje određeni uvjeti: za početak, ne prepoznaju svi stanovnici Singapura postojanje singapurskog engleskoga, a ako ga i prepoznaju, nemaju nužno pozitivno mišljenje o njemu i spremniji su govoriti o *singapurskom engleskom* i padu standarda.

Brown²⁷ navodi popis korištenja prijedloga i priložnih čestica koje razlikuju singapurski engleski od standardnog engleskoga popunjavajući popis skupljen u Tongueovoj knjizi²⁸.

Slučajevi u kojima singapurski engleski koristi određeni prijedlog ili priložnu česticu, dok standardni engleski ne koristi:

to consider about something	to cope up with something
to demand for something	to discuss about something
to emphasise on something	to list out items
to lower down the volume	to mention about something
to page for someone	to regret for something

²⁵ Bolton, Kingsley, *Chinese Englishes: A Sociolinguistic History*. (Cambridge: Cambridge University Press 2003).

²⁶ Evans, Stephen John, *The Introduction and Spread of English-Language Education in Hong Kong (1842–1913): A Study of Language Policies and Practices in British Colonial References 153 Education*, doktorska disertacija. (University of Edinburgh 2003).

²⁷ Brown, Adam, *Singapore English in a Nutshell: An Alphabetic Description of its Features*. (Singapore: Federal Publications 1999), 165-166.

²⁸ Tongue, R. K, *The English of Singapore and Malaysia*, 2. izd. (Singapore: Eastern Universities Press 1979).

to request for something
to sell something away
to stress on something

to say something out
to source for something
to tolerate with someone

Slučajevi u kojima standardni engleski koristi prijedlog/priložnu česticu, dok singapurski engleski ne koristi:

to butter someone (= stand. eng 'to butter someone up')	
to deputise someone (= stand. eng 'to deputise for someone')	
to side someone (= stand. eng 'to side with someone')	
to mug the facts (= razg. brit. eng. 'to mug up [study] the facts')	
to mug Shakespeare (=razg. brit. eng. 'to mug up on Shakespeare')	
to dispose something	to meet an accident
to officiate a ceremony	to participate a game
to pick someone in a car	to tamper something

Slučajevi u kojima singapurski engleski koristi drugačiji prijedlog ili priložnu česticu od standardnog engleskoga:

in campus (on campus)	over Channel 5 (on Channel 5)
to hand/pass up homework (hand/ pass in)	to put off a fire (put out)
to put up a show (put on)	to take out shoes (take off)
	to round up a lesson (round off)

Iako se ova obilježja uglavnom povezuju s govorenim singapurskim engleskim – i u brojnim slučajevima s hongkonškim engleskim i ostalim *kineskim engleskim* jezicima – Brown navodi primjere korištenja prijedloga/priložne čestice na način singapurskog engleskoga (podebljane riječi) u *Straits Timesu*, vodećim dnevnim novinama u zemlji:

[Name] was presented with an oversized cheque ... He said with a wide smile: 'I'm going to frame it **up** and put it in my office'. (3. siječnja 1996)

He says: 'You can never get **through** the telephone lines ...' (= Std Eng 'You can never get through on the telephone'; 18. svibnja 1996)

[H]e said there was no issue **in** which it [the government] was not prepared to debate with the opposition. (14. kolovoza 1996)

Singaporeans have snapped up nearly twice as many of such cars in the first half **of** this year as they did last year. (15. srpnja 1997)

Kao što vidimo, prva dva primjera dolaze iz citiranja izvornoga govora, pod navodnim znacima, ali činjenica je da je *Straits Times* prije *prepravljao* tekstove lišavajući

ih ovakvih konstrukcija. To da novine više ne rade redakcije ovakvih konstrukcija dobar je pokazatelj da status singapurskog engleskoga jezika raste, čak iako ovakvi slučajevi predstavljaju omašku novinskih lektora koji su previdjeli ovakve propuste. Baš putem *omaški* novi oblici engleskoga jezika stižu u upotrebu. Ti oblici predstavljaju postupnu promjenu od zabrinutosti zbog pada standarda nekoga jezika do percepcije da nastaje nešto novo, nešto što, također, pripada nama.

Klossov proces izgradnje, koji je opisan ranije u tekstu kao proces koji slijedi određena pravila, sada se smatra zastarjelim jer ima nedovoljno referenci koje se mogu pogledati na internetu, a i zbog postojanja znanstvenog stila pisanja poput knjižica s uputama, koje sada shvaćamo puno ozbiljnije nego kada je Kloss objavio svoju listu. Ipak, otkrića do kojih je došao ostaju važeća:

- *Predfaza*: jednostavni humor (šale, duhovite doskočice u novinama); nelektorirano zapisivanje narodnih pjesama, dječjih pjesmica, zagonetki, poslovice itd;
- *Faza 1*: tekstovi pjesama; duhovite pjesme svih vrsta, komične pripovijetke, dijalozi u romanima i televizijskim emisijama;
- *Faza 2*: drame; ozbiljno prozno pripovijedanje (ne samo dijalozi); stihovani narativni oblici (pastorale i epovi); kratki novinski esejistički oblici (počeci nefikcijske književnosti);
- *Faza 3*: razvoj nefikcijske književnosti: popularni udžbenici, kratki originalni eseji (primjerice u osmrtnicama) koji sadrže podatke o povijesti domovine; popularni časopisi, propovijedi, radio-emisije u jednostavnoj, doslovnoj prozi;
- *Faza 4*: udžbenici iz svih područja; duža originalna djela o povijesti domovine; punopravni časopisi i magazini; ozbiljne televizijske emisije;
- *Faza 5*: duža originalna djela o najrazličitijim temama; službeni dokumenti zajednice ili države; cjelokupne novine.²⁹

Mogli bismo dodati razne vrste internetskih stranica u svaku od ovih pet faza, dok se posebni stručni tekstovi toga tipa mogu smatrati vrhom *Faze 5*. Ipak, potrebno je naglasiti da Klossova shema uključuje određene podjele vrijednosti na ono što je *ozbiljno, popularno* itd, s čime se možda ne bi svi složili; svaku od ovih skupina trebalo bi pomno ispitati, a nikako ne generalizirati. Istina, samom ovom izjavom poprilično generaliziramo i, unatoč svim tehnološkim dostignućima, tiskovine i televizija vjerojatno su i dalje utjecajni od ičega u postizanju cilja prihvaćanja ili priznavanja nekog jezika i određivanja njegova standarda.

²⁹ Josephov prijevod iz: Kloss, Heinz, *Der Entwicklung neuer germanischer Kultursprachen seit 1800*, 2. izd. (Düsseldorf: Schwann 1978). 52.

Ono što možemo vidjeti kroz pojavu svjetskih engleskih i raznovrsnih reakcija na njih za lingviste je naprosto proces na koji svi novi jezici nastaju, izuzev onih umjetnih poput esperanta³⁰. Kada joj je motivacija želja za uspostavljanjem jedinstvenog identiteta, posebice u današnje vrijeme, elita neke kulture može inducirati *Ausbau* i usmjeriti percepciju jezika tako da je pad standarda zapravo smatran pojavom novog jezika. Ovo je posao koji se prvenstveno obavlja putem pisane građe iz razloga navedenih ranije u poglavlju, a tek kada kritička skupina obrazovanih i moćnih unutar populacije prihvati novi identitet, on se, zajedno s novim znanjem, može prenositi u druge stadije kulture i tako će status novog jezika biti osiguran. No čak je i pristanak na promjene zapravo stvar dobrog uvjeravanja i retorike i to je kao takvo neodvojivo od političkog statusa jezika.

7. UGNJETAVANJE I IDENTITET

Za kraj ovog poglavlja vratit ću se temi *oni* i *mi* koju sam predstavio ranije kako bih istaknuo neobičan podatak o prirodi nacionalnoga jezičnog identiteta. Što više *oni* poduzimaju da potisnu *naš* identitet, to smo *mi* više motivirani da ga održimo ili čak ojačamo. Jedan je od zadivljujućih primjera ovakve situacije primjer širenja katalonskog identiteta koji je vezan uz sjevernoistočnu Španjolsku, uključujući i Barcelonu, u područje Francuske oko Perpignana. Katalonci su imali bogatu književnost u kasnome srednjem vijeku i na početku renesanse, ali službeno su bili samo podvrsta kastiljanskog jezika od petnaestog stoljeća nadalje. Katalonski su se dijalekti i dalje govorili, a u devetnaestom se stoljeću katalonski ponovo pojavio u pisanom jeziku paralelno s provansalskim jezikom na jugu Francuske, a pisana se praksa nastavila i u dvadesetom stoljeću.

Ipak, ponovno javljanje katalonskoga kao *Ausbau*-jezika nije doista započelo sve do Španjolskoga građanskog rata u 1930-ima. Katalonija je bila središte ljevičarskog pokreta, koji je uspostavio anarhosindikalističku vladu u toj regiji 1936. godine, i nastavila je biti središte Francove vlade tijekom narednih desetljeća. Za Madrid je supresija katalonskog jezika bila motivirana jasnom političkom i simboličkom idejom. Za Katalonce su, pak, zakoni koji su zabranjivali katalonski jezik postali simbol njihova otpora prema njima i pojačali su težnje za očuvanjem jezika, a time i identiteta. Očuvanje je katalonskog jezika i njegovo korištenje, unatoč zabranama, bilo kulturni i politički imperativ. Katalonci su unatoč ugnjetavanju uspjeli očuvati svoj jezik i time nadvladati *drugu* silu. Trud je vlade u Madridu da promovira kastiljanski španjolski izazvao to da su natjerali Katalonce ne samo na pronalaženje oružja za nacionalni otpor već su im dali i zadovoljštinu koju dobijemo kada radimo nešto zabranjeno i borimo se protiv omraženog autoriteta.

Od 1930-ih do 1970-ih Katalonci su proživljavali intenzivnu supresiju, ali

³⁰ Čak je u slučaju esperanta zabilježena podjela pri kraju dvadesetog stoljeća, između purista i reformatora, što je pogodovalo razvoju ido jezika kroz slične procese kao i one već opisane.

istovremeno i najveću živost katalonskoga jezika. Snažno je isticanje razlika od kastiljanskoga španjolskog jezika stvorilo jaz između dviju kultura ujedinjujući Katalonce u ideji jedne nacije i jednog duha. Nakon smrti Francisca Franca 1975. godine, koja je oslabila moći sedamnaest španjolskih kantona, Katalonci su napokon po prvi put dobili dozvolu za službeno korištenje katalonskog jezika.

Međutim, izvješća iz proteklih nekoliko godina pokazuju da mladi ljudi u Kataloniji koji u školi uz kastiljanski španjolski moraju učiti i katalonski nisu baš oduševljeni time – smatraju to *nametanjem* jezika te, stoga, katalonski njima nema svrhu jačanja kulturnog nacionalizma, već upravo suprotno. Danas, kad se ne moraju boriti za nacionalni identitet, uzimaju ga zdravo za gotovo. Neki od njih čak i izvan škole odabiru govoriti kastiljanski španjolski, a i engleski je popularan u određenim okruzima. Za to je vrijeme u Valenciji, na jugu Katalonije započeo jedan pokret u svrhu ponovnog oživljavanja valencijskog jezika (ili dijalekta) koji ima mnogo manje pisanih spomenika od katalonskoga i nedovoljno se razlikuje od drugih dijalekata da bi opravdao svoje daljnje odcjepljenje od njih. Zagovornicima valencijskog jezika upravo su Katalonci, u ovom slučaju, ugnjetavači. No pogledavši dokaze, uočiti ćemo da je ugnjetavanje majka identiteta i da bi, paradoksalno, upravo ono moglo biti najveći dar koji jedna priznata kultura može dati kulturi u nastajanju.

BIBLIOGRAFIJA

Alighieri, Dante. *De vulgari eloquentia*, ur. i prev. Steven Botterill. Cambridge: Cambridge University Press. 1996.

Anderson, Benedict. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London i New York: Verso 1991.

Bolton, Kingsley. *Chinese Englishes: A Sociolinguistic History*. Cambridge: Cambridge University Press 2003.

Bourdieu, Pierre. 'The forms of capital'. U: *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, ur. John Richardson. New York: Greenwood Press, 1986.

Brown, Adam. *Singapore English in a Nutshell: An Alphabetic Description of its Features*. Singapore: Federal Publications 1999.

Brutt-Griffler, Janina. *World English: A Study of its Development*. Clevedon: Multilingual Matters 2002.

Burke, Peter. *The Art of Conversation*. Cambridge: Polity, 1993.

Chomsky, Noam. *Knowledge of Language: Its Nature, Origin, and Use*. New York: Praeger 1986.

Crowley, Tony. *Language in History: Theories and Texts*. London i New York: Routledge 1996.

DeFrancis, John. *The Chinese Language: Fact and Fantasy*. Honolulu, HI: University of Hawaii Press 1984.

Erling, Elizabeth J. 'The many names of English'. U: *English Today* 21 (1). 2005.

Evans, Stephen John. *The Introduction and Spread of English-Language Education in Hong Kong (1842–1913): A Study of Language Policies and Practices in British Colonial References 153 Education*. doktorska disertacija. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2003.

Foucault, Michel. *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972–1977*. ur. i prev. Colin Gordon. (Brighton: Harvester; New York: Pantheon 1980.

Gillies, William ur. *Gaelic and Scotland*. Edinburgh: Edinburgh University Press 1989.

Joseph, John E. *Eloquence and Power: The Rise of Language Standards and Standard Languages*. London: Pinter; New York: Blackwell, 1987.

Joseph, John E. „Language as fiction: writing the text of linguistic identity in Scotland”. U: *English Literatures in International*, Heinz Antor and Klaus Stierstorfer ur. 2000.

Joseph, John E. *Language and Identity: National, Ethnic, Religious*. Houndmills, Basingstoke i New York: Palgrave Macmillan 2004.

Joseph, John. *Limiting the Arbitrary: Linguistic Naturalism and its Opposites in Plato's Cratylus and Modern Theories of Language.* Amsterdam i Philadelphia: John Benjamins 2000.

Joseph, John E. „The tongues of men and of angels: knowledge, inner speech and diglossia in medieval linguistic thought“. U: *Flores grammaticae: Essays in Memory of Vivien Law*, ur. Andrew R. Linn i Nicola McLelland. Münster: Nodus 2005.

Habermas, Jürgen. *On the Pragmatics of Communication*, ur. Maeve Cooke. Cambridge: Polity 1999.

Honey, John. *Language Is Power: The Story of Standard English.* London: Faber and Faber 1997.

Hutton, Christopher. M. *Linguistics and the Third Reich: Mother-Tongue Fascism, Race and the Science of Language.* London i New York: Routledge 1999.

Kloss, Heinz. *Der Entwicklung neuer germanischer Kultursprachen seit 1800*, 2. izd. Düsseldorf: Schwann 1978.

Lapesa, Rafael. *Historia de la lengua española*, 7. izd. Madrid: Escelicer 1968.

Myhill, John. *Language in Jewish Society: Towards a New Understanding.* Clevedon: Multilingual Matters 2004.

Saussure, Ferdinand de. *Cours de linguistique générale*, 2. izd. (1. izd. 1916). Pariz i Lausanne: Payot, 1922.

Tajfel, Henri. „Social categorization, social identity and social comparison“. U: *Henri Tajfel ur., Differentiation between Social Groups: Studies in the Social Psychology of Intergroup Relations.* London: Academic Press, 1978.

Tongue, R. K. *The English of Singapore and Malaysia*, 2. izd. Singapur: Eastern Universities Press 1979.

Wright, Laura ur. *The Development of Standard English, 1300–1800: Theories, Descriptions, Conflicts.* Cambridge: Cambridge University Press 2000.